

Vahvan opioidilääkityksen jatkaminen kotona leikkauksen jälkeen ei-malignin kivun hoidossa – kansallinen suositus

Laatineet: Munsterhjelm E, Heiskanen T, Kalliomäki M, Pamilo K, Simojoki K, Viljakka K

Tausta

- Tämä suositus perustuu osittain HUS-alueen suositukseen (1).
- Kirurgisen toimenpiteen jälkeen kipu saattaa pitkittyä (2). Pitkittyvän leikkauksen jälkeisen kivun hoitopaikaksi soveltuu esimerkiksi matalan kynnyksen kipuvastaanotto, kuten Helsingissä on havaittu (3).
- Multimodaalisella kivun hoidolla pyritään minimoimaan opioidien käyttö (4). Tavoitteena on vahvan opioidin alasajo ja lopetus sairaalahoidon aikana, ellei kyseessä ole syöpäkivun tai muun pitkäaikaista opioidilääkitystä vaativan kiputilan hoito.
- Osalla potilaista opioidilääkityksen tarve saattaa pitkittyä kirurgisen toimenpiteen jälkeen (5).
- Puutteellisin tiedoin ja ilman jatko-hoitosuunnitelmaa aloitettu opioidihoito johtaa pahimmillaan opioidien väärinkäyttöön ja merkittäviin haittoihin (6).
- Suunniteltaessa määräaikaistakin opioidihoitoa on huomioitava addiktiiviseen käyttäytymiseen liittyvät riskitekijät (7):
 - - anamneesissa haitallista väärinkäyttöä (alkoholi, lääkkeet, huumeet, uhkapelit,...)
 - - persoonallisuushäiriö- pitkäaikainen ahdistuneisuus tai masennus
 - - antisosiaalinen käyttäytyminen
 - - huono sosiaalinen verkosto
 - - nuori ikä
 - - miessukupuoli
 - - valkoinen ihonväri

- Tarvittaessa käytetään strukturoitua riskiarviointikaavaketta määrättäessä opioidia kotiin leikkauksen jälkeen (<http://www.opioidrisk.com/node/887>).
- Vahvan opioidin käyttöä voidaan jatkaa kotona, jos kaikki alla olevat kriteerit toteutuvat:
 - - leikkauksen jälkeinen kipu on ainoa sairaalahoidon indikaatio
 - - kipu on rauhoittumassa
 - - potilas pystyy noudattamaan sovitua lääkesuunnitelmaa turvallisesti
 - - riittävän tiivis seuranta pystytään järjestämään.

Käytännön toteutus

- Leikkauksen jälkeinen opioidihoito tulee rajata ajallisesti ja edellyttää tiivistä seurantaa.
- Pieni määrä opioiditabletteja voidaan luovuttaa potilaalle kotiin sairaalasta leikkauksen jälkeen (esimerkiksi päivä- tai lyhytkirurginen toimenpide).
- Potilaan tilanteeseen perehtynyt lääkäri päättää opioidin määräämisestä kotiin.
- Päätös vaatii perusteellista tutustumista potilaan taustaan ja tarkkaa suunnittelua.
- Tarkista tiedontarkistus-oikeus ja koroista potilaalle, että se on onnistuneen kivun hoidon perusta.
- Tutustu potilastietoihin; onko taustalla esimerkiksi intoksikaatioita tai psykiatrisia tekstejä?

- Kartoita potilaan sosiaalinen verkosto.
- Keskustele opioidilääkityksen haittoista (riippuvuuden kehittyminen, toleranssi)
- Auta potilasta tunnistamaan merkit, jotka kielivät opioidilääkityksen käytöstä muuhun kuin leikkauksen jälkeiseen kipuun.
- Selvitä potilaalle, että kyseessä on tilapäinen lääkitys, jonka annos pienennetään asteittain kontrolloidusti.
- Kerro potilaan velvoitteista (lääkityksestä huolehtiminen, suunnitelmassa pysyminen).
- Kerro, että liian pitkään jatkuneesta opioidihoidosta irrottautuminen on haastavaa.
- Selosta opioidihoitoon liittyvät rajoitteet (ajokielto, alkoholin käyttökielto, ...).
- Käy läpi opioidin haittavaikutukset (ummetus, pahoinvointi, sedaatio) ja yhteisvaikutukset (ks. SFINX-tietokanta, varoita luontaistuotteiden käytöstä).
- Laadi teksti potilaan sairaskertomukseen.
- Mikäli kyseessä lyhytaikainen (<14 vrk) opioidilääkitys, anna potilaalle puhelinnumero, johon hän voi ottaa yhteyttä ongelmatilanteissa.
- Mikäli kyseessä on pitkäaikainen opioidilääkitys (>14 vrk), huolehdi tiiviin seurannan järjestämisestä (esim. tarvittaessa puhelinkontakti 1-2 viikon kuluttua, vastaanottoikäntä 4 viikon kuluttua) ja kirjoita >>

opioidimääräys vain seuraavaan kontrolliin asti.

- Tiedota potilaan muita hoitavia tahoja opioidihoitosta (esim. kotisairaala).
- Seuraa väärinkäytön riskejä säännöllisin yhteydenotoin.
- Painota potilaalle avoimuuden ja rehellisyyden merkitystä ja sitä, että autat häntä mikäli ongelmia syntyy esimerkiksi annoksen pienentämissä tai vieroituksessa.
- Huolehdi lääkityksen asteittaisesta vähentämisestä ja lopettamisesta (henkilökohtaisesti tai sopimalla jatkohoidosta vastaavan tahon kanssa). Ongelmatilanteissa konsultoi kipuklinikkaa tai kivun hoitoon perehtynyttä anestesia lääkäriä.
- Kivupoliklinikan potilaiden ja jo ennen leikkausta opioidia käyttävien potilaiden perioperatiivisen kipulääkityksen suunnittelee kivun hoitoon perehtynyt lääkäri. Pitkäaikaista kipulääkitystä ei pureta leikkauksen yhteydessä, vaan perioperatiivinen kipulääkitys suunnitellaan tämän huomioiden.
- Suunnittele opioidiriippuvaisten, korvaushoidossa olevien potilaiden kipulääkitys korvaushoidosta vastaavan tahon kanssa.
- Varmista, että potilas tietää mihin hän ottaa yhteyttä ongelmien ilmetessä (anna puhelinnumero).

Lääkehoidon toteutus

- Käytä lähtökohtaisesti vain yhtä lyhyt- tai pitkävaikutteista opioidivalmistetta.
- Titraa sopiva opioidiannos sairaalassa.
- Laadi potilaan kanssa selkeä kirjallinen suunnitelma opioidilääkityksen purkamisesta (ks liite).
- Sovi potilaan kanssa, että hän palauttaa käyttämättä jääneet opioidit apteekkiin hävitettäväksi.
- Kirjoita lääkettä korkeintaan seuraavaan kontrolliin asti. Tarvittaessa rajaa reseptin voimassaoloaika.
- Laadi tarvittaessa apteekkisopimus (esim. www.valvira.fi/files/tiedostot/a/p/apteekkisopimusmalli.pdf)
- Kerro potilaalle, että kadonneiden lääkkeiden tilalle ei kirjoiteta uusia reseptejä.
- Konsultoi herkästi kivunhoitoon perehtynyttä anestesia lääkäriä.

Opioidin luovuttaminen potilaalle

- Jos opioidihoitonsa tarve arvioidaan hyvin lyhyeksi (1-3 päivää), voidaan potilaalle antaa pieni määrä opioidia mukaan. Tällöin:
 - - annetaan potilaalle kopio pakkausselesteesta (tai tulostetaan verkosta, www.laakeinfo.fi) tai tulostetaan vastaava artikkeli kodin lääkeoppaasta (www.terveysportti.fi) ja

- - kirjataan pakkaukseen potilaan nimi, lääkkeen kauppanimi, vaikuttava aine, selkeä annostusohje ja käyttöaihe, alkuperäisen pakkauksen eränumero ja viimeinen käyttöpäivä ja
- - merkitään potilastietojärjestelmään annetun lääkkeen vahvuus ja määrä ja
- - täytetään huumekortti.
- Osaston farmaseutti tai sairaanhoitaja toimittaa lääkkeen potilaalle.

Viitteet

1. Munsterhjelm E, Brinck E, Räsänen J, Kankare J, Tyynismaa L, Tornivuori A, Hednäs K, Hamunen K. HUS-intra: http://tiimit.hus.fi/erikoisalat/Anesthesiologia_kivunhoito_HYKS_Kipuklinikka/Hoitoohteet/Forms/AllItems.aspx
2. Simanski CJP et al. Pain Medicine 2014; 15: 1222-1229
3. Tiippana E et al. Scand J Pain 2016; 12: 19-24
4. Moucha CS et al. Am Acad Orthop Surg. 2016;24(2):60-73
5. Clarke H et al. BMJ 2014; 348: g1251
6. Tournebise J et al. Pain Pract 2016; 16 (3): 370-83
7. Katz C et al. Drug Alcohol Depend 2013; 132: 107-13

Vahvan opioidilääkityksen vähentäminen leikkauksen jälkeen kotona

Hyvä potilas!

Teille on tehty leikkaus, joka vaatii vahvan kipulääkityksen jatkamista vielä kotona. Kipulääkkeeksi Teille on määrätty vahvaa opioidia, joka on morfiinin tavoin keskushermoston kautta vaikuttava kipulääke. Kivun rauhoituessa leikkauksen jälkeen lääkeannosta vähennetään asteittain. Lääkeannosta ei saa muuttaa ilman lääkärin lupaa. Opioidit ovat tehokkaita lyhytaikaisessa käytössä, mutta pidempään käytettyinä niiden kivunhoidollinen vaikutus vähenee ja haittavaikutukset korostuvat. Opioidit voivat myös aiheuttaa riippuvutta, jolloin lääkityksestä luopuminen

on vaikeaa. Alla on Teille laadittu opioidiannoksen vähentämissuunnitelma.

Noudattakaa tarkasti pakkauksen ohjeita koskien lääkemuotoanne. Opioidihoidon aikana ei pidä käyttää alkoholia eikä ajaa autoa. Teidän on huolehdittava etteivät lääkkeet häviä eikä niitä varasteta, koska opioideja voidaan väärinkäyttää. Kadonneiden lääkkeiden tilalle ei kirjoiteta uutta reseptiä. Lääke säilytetään lasten ulottumattomissa. Käyttämättä jääneet lääkkeet on toimitettava takaisin apteekkiin.

Mikäli Teillä on kipulääkitykseen liittyvää kysyttävää, voitte soittaa _____

Lääke: _____ Vahvuus: _____

päivää	päivää	päivää	päivää	päivää	päivää	
tablettia aamulla illalla tai	tablettia aamulla illalla tai	tablettia aamulla illalla tai	tablettia aamulla illalla tai	tablettia aamulla illalla tai	tablettia aamulla illalla tai	LOPPU
tablettia tarvittaessa, korkeintaan tablettia vuorokaudessa	tablettia tarvittaessa, korkeintaan tablettia vuorokaudessa	tablettia tarvittaessa, korkeintaan tablettia vuorokaudessa	tablettia tarvittaessa, korkeintaan tablettia vuorokaudessa	tablettia tarvittaessa, korkeintaan tablettia vuorokaudessa	tablettia tarvittaessa, korkeintaan tablettia vuorokaudessa	LOPPU

Hur minskar jag opioiddosen hemma efter operationen?

Bästa patient!

Ni har genomgått en operation som kräver fortsatt bruk av kraftig smärtstillande medicin ännu hemma. Som smärtlindring har Ni ordinerats en stark opioid, en morfinliknande medicin som verkar via centrala nervsystemet. Efterhand som smärtan efter operationen avtar, ska Ni minska läkemedelsdosen stegvis. Ni ska inte ändra dosen utan lov av Er läkare. Opioiderna är effektiva vid kortvarig användning, men i långvarigt bruk minskar deras smärtlindrande effekt och bieffekterna ökar. Opioiderna

kan även orsaka beroende, varvid dosminskningen medför obehag. Nedan finns ett schema för hur Ni ska minska Er opioiddos.

Följ noggrant bipacksedelns anvisningar. Under opioidbehandling ska Ni inte använda alkohol eller köra bil. Ni ska ombesörja att Era mediciner inte försvinner eller blir stulna, eftersom opioider kan missbrukas. Om medicinerna kommit bort skrivs inget nytt recept. Medicinerna ska förvaras utom räckhåll för barn. Mediciner som Ni inte längre behöver ska återlämnas till apoteket.

Om ni har frågor rörande värkmedicinerna kan ni ringa _____

Medicin: _____ Styrka: _____

dagar	dagar	dagar	dagar	dagar	dagar	
antal tabl morgon kväll eller	antal tabl morgon kväll eller	antal tabl morgon kväll eller	antal tabl morgon kväll eller	antal tabl morgon kväll eller	antal tabl morgon kväll eller	SLUT
tabletter vid behov, högst tabletter per dygn	tabletter vid behov, högst tabletter per dygn	tabletter vid behov, högst tabletter per dygn	tabletter vid behov, högst tabletter per dygn	tabletter vid behov, högst tabletter per dygn	tabletter vid behov, högst tabletter per dygn	SLUT